

Introducere

Obiectul și scopul cercetării

Individul care își propune să trăiască în contextul societății și în prezent recurge la diferite ritualuri, folosește numeroase tehnici și demersuri pentru a susține memoria. Unul din motivele principale ale întemeierii locurilor memoriei, respectiv ale ridicării caselor memoriale, muzeelor, plăcilor comemorative, statuiilor etc. constă tocmai în conservarea, „păstrarea”, utilizarea timpului. Convertirea timpului în spațiu servește tocmai acestui scop, păstrării și înregistrării trecutului (cf. J. Assmann 2013). Ce anume devine important, ce trebuie păstrat, salvat și introdus în prezent este variabil și se schimbă în funcție de epoci, de perioade istorice și de loc.

În volumul de față analizez procesul de producere a memoriei culturale, strategiile de producere a memoriei și utilizarea socială a memoriei. Analiza mea se concentrează asupra organizării, a funcționării și a efectelor proceselor de constituire a memoriei și ale proceselor comemorative ale unui singur oraș. Cercetarea de teren a avut loc la Cluj-Napoca, scopul acesteia constând în elaborarea unei imagini mai organice despre manipularea timpului, folosirea trecutului, a memoriei și a caracterului local (a localității/*localité*). Analiza producerii, a expunerii și a utilizării memoriei se bazează pe trecerea în revistă și pe cercetarea ridicării plăcilor comemorative și a statuiilor, respectiv a ritualurilor și a festivităților comemorative.

Analiza actelor comemorative și a praxisului comemorativ trebuie abordată, în mod necesar, din mai multe puncte de vedere, respectiv se structurează pe două arii tematice majore. Pe de o parte, cercetarea se concentrează pe constituirea memoriei concepută ca proces, analizând demersurile de expunere a trecutului (creat) în spațiul public și istoricitatea actelor comemorative. Scopul acestei părți a analizei constă în organizarea într-un sistem a formelor locale ale comemorării, iar pe de altă parte, în formularea unui răspuns, (inclusiv) pe această bază, la întrebarea cu privire la modul în care narativizarea timpului, respectiv producerea memoriei (datarea, păstrarea memoriei, ridicarea de plăci comemorative și de statui) organizează și (re)construiește spațiul, precum și la întrebarea referitoare la evenimentele evidențiate și transformate în acest fel.

Analiza istorică a actelor comemorative din intervalul 1440–2004 generează mai multe întrebări privind problematica timpului acumulat. În ce fel s-a format în acest plan temporal sau istoric ideea potrivit căreia prezentul are un antecedent și că prezentul societății se află într-o anumită legătură pragmatică sau simbolică cu trecutul? În ce context sociopolitic se orientează atenția spre trecut? Cum anume își organizează

societatea propriul trecut? Care sunt demersurile organizării memoriei? Ce fel de imagine a societății se constituie sub forma actelor comemorative? Ce fel de evenimente oferă impulsul pentru comemorarea prin intermediul plăcilor memoriale, al statuilor etc. și care sunt evenimentele, formele de comportament și de narațiune reprezentate prin actele comemorative?

În accepțiunea de luare în stăpânire simbolică sau de utilizare ritualică a trecutului, praxisul comemorativ deschide o altă perspectivă cercetării. Îndreptându-mi atenția asupra menținerii și a utilizării memoriei (comemorări, festivități), scopul meu constă în prezentarea acelor mecanisme simbolice din prezent ce reactualizează evenimentele trecutului. Pentru comunitatea memorială care poate fi conturată prin trecutul comun, clujenii care au trăit trecutul respectiv, reamintirea reprezintă și un mecanism producător de identitate, care formează și transformă inclusiv mentalitatea societății locale (și regionale). De aceea, cercetarea acelor discursuri pe marginea cărora se organizează realizarea de monumente și actele comemorative, discursurile pe care acestea le produc, memoria pe care o construiesc, relația culturală pe care o întrețin cu trecutul și modelele de identitate pe care le oferă pentru membrii societății se impune ca o sarcină relevantă și necesară.

Cercetarea mea nu s-a ocupat de antecedentele directe și de paralelele din Antichitate, din perioada Renașterii și a barocului – cu toate că și în aceste direcții ar putea fi identificate numeroase legături și asocieri. De asemenea, nu am extins cercetarea asupra analizei din punct de vedere heraldic a stemelor de pe plăcile memoriale și inscripțiilor, cu toate că sunt conștient de faptul că și acestea au făcut parte dintre modalitățile de comunicare emblematică ale epocilor respective. Nu am considerat ca făcând parte dintre sarcinile mele nici analiza mai amănunțită a numelor de străzi, ci am abordat acest domeniu numai în măsura în care am considerat strict necesar din punctul de vedere al memoriei reprezentate. În același fel, și analiza inscripțiilor funerare din cimitire ar fi depășit cadrele prezentei lucrări, astfel încât am inclus în analiză numai inscripțiile funerare și epitafurile de pe teritoriul orașului dinainte de crearea cimitirilor, respectiv pe cele din incinta și din împrejurimile bisericilor. Singura excepție o reprezintă monumentele din Cimitirul Eroilor și câteva monumente comemorative și inscripții funerare din Cimitirul Central (Házsongárd).

Structura volumului

Analiza începe prin prezentarea celor mai importante aspecte teoretice ale temei de cercetare alese. În acest context, atribui o importanță deosebită conceperii cunoașterii comune, semnificației comune și culturii ca eveniment. În structura temei de cercetare, rolul principal îi revine memoriei concepute ca un construct social și acesta este sensul în care folosesc și terminologia aleasă.

În capitolul dedicat istoriei disciplinei și a cercetării urmăresc, alături de teoriile de cercetare, modul în care memoria devine o problemă socială și o temă de cercetare, respectiv sintetizez rezultatele și tradițiile științifice relevante din punctul de vedere al propriilor mele cercetări. De asemenea, realizez o prezentare a literaturii de specialitate antropologice referitoare la conceptele de timp, tradiție și memorie, respectiv a teoriilor aferente acestor concepte.

Literatura de specialitate internațională reflectează în permanență asupra temei, astfel încât în acest capitol prezint în special tradițiile și rezultatele sociologiei franceze, ale antropologiei sociale britanice și ale antropologiei culturale americane. Nu am consacrat un bloc tematic separat prezentării rezultatelor etnografiei (aici mă refer mai ales la rezultatele cercetărilor etnografice maghiare). În schimb, am încercat să identific în cadrul cercetărilor etnografice maghiare acele puncte de legătură – asociate mai curând cu tematica decât cu metodele de cercetare – pe baza cărora poate fi luat în considerare și materialul etnografic relevant. Acest lucru mi-a influențat orientarea prin faptul că a condus la clarificarea și interpretarea acelor rezultate prin care tradiția etnografică maghiară a contribuit la tematizarea și interpretarea specifică a problemelor de cercetare.

Nu mi-am putut asuma aici sarcina prezentării întregii bibliografii a temei de cercetare, dar am încercat să sintetizez cele mai importante teze ale acesteia. Pe parcursul trecerii în revistă mi-am propus să introduc și să prezint îndeosebi acele puncte de vedere pe care le-am considerat indispensabile din perspectiva propriilor mele cercetări și analize, în vederea prezentării problemelor și a elaborării propriei mele narațiuni.

Am dedicat un capitol separat bibliografiei referitoare la cercetările clujene și am realizat prezentarea tradiției istorice și de cercetare a discursului despre figurile memoriei și localitate (*localité*) prin expunerea unor opere din domeniul istoriografiei, al istoriei artei și al literaturii turistice. Pe lângă literatura formării narative a Clujului, am trecut în revistă lucrările din domeniul istoriei locale apărute după anul 1989, respectiv cercetările etnografice, antropologice și sociologice.

Am considerat importantă și prezentarea orașului și a societății clujene, astfel încât ofer inclusiv o sinteză istorică sumară a evenimentelor principale, menită să faciliteze înțelegerea analizelor și a concluziilor ulterioare. De asemenea, m-am ocupat și de descrierea cercetării, precum și de problemele legate de genurile literare și tipologice ale corpusului de texte cuprins în *Registrul* publicat în anul 2022.

Prezentarea și analiza actelor comemorative este structurată pe baza epocilor istorice, a tematicilor și a figurilor memoriei. Eșalonarea cronologică permite comparația între epoci și cercetarea diferențelor și a raporturilor dintre acestea. Prezentarea actelor comemorative pe marginea tematicilor și a diferitelor figuri ale memoriei permite aprecierea sinoptică a materialului pe parcursul descrierii și interpretării.

M-am ocupat într-un capitol separat de actele comemorative dintre anii 1989 și 2004. Schimbarea de regim politic ce a atras diferite schimbări sociale a exercitat o influență determinantă inclusiv asupra strategiilor de interpretare a trecutului. În cadrul acestui capitol prezint epoca respectivă, una dintre perioadele de construire a memoriei cel mai ușor de urmărit, ca un proces continuu de reinterpretare a trecutului, desfășurat în spațiul public.

Analizez sub forma unui studiu de caz, într-un cadru de cercetare separat, organizarea și utilizarea locală a memoriei evenimentelor din anii 1848-1849. Prin examinarea actelor și a practicilor comemorative, prezint și analizez mecanismele simbolice ale societății locale, evenimentele din viața comunității, interpretările și discursurile grupurilor sociale și etnice.

La finalul volumului sunt descrise concluziile cercetării, urmate de bibliografie și lista surselor, respectiv de rezumatul în limba engleză.